

A dolgozók általános iskolái és a fővárosi kerületi könyvtárak

Harmadszor is megkísérlem e folyóirat hasábjain megfogalmazni a címben jelzett témáról gondolataimat, s beszámolni a fővárosi kerületi könyvtárak újabb tapasztalatairól. A lap 1961. évi 10. számában még valamennyi, tehát az általános és a középiskolákban, az egyetemen, főiskolán esti, illetve levelező tagozaton tanuló dolgozónak nyújtandó könyvtári támogatás módjáról, a támogatás elvi jelentőségéről írtam. Érthető, ha több hozzászóló úgy vélte, hogy nem lehet együtt, egy helyen és azonos módon foglalkozni a munka mellett különböző szinten és különböző formában tanulókkal. (*Vértes György*: Termelőmunka és tanulás. 1961/12; *Kiss Jenő*: A könyvtárak és a tanuló dolgozók. 1962/3; *Szentmihályi János*: A tanuló dolgozók és a magyar könyvtárügy egysége. 1962/6.) A kérdés elvi jelentőségét azonban sem akkor, sem azóta nem vitatták. Az akkori vitában az a bírálattal is ért, hogy cikkemet úgy írtam, mintha a közművelődési könyvtárak 6—8 évvel előbbi módszerekkel dolgoznának, s hogy az általam javasolt módszerek „iskolásak”. Több mint tíz év eltelté után is alapvetően fontosnak tartom azt a néhány feladatot, amelyet egyébként azóta mások is megfogalmaztak, s nem tartom ezeket korszerűtlennek, iskolásnak.

Amikor az 1963. évi 6. számban megjelent *A felnőttoktatás új útjai — és a könyvtárak c. cikk*et megírtam, abból indultam ki, hogy „a tanulás kezd népmozgalommá válni”. Erre és az akkor ismertté vált reformtervi elvi kérdésekre hivatkozva gondoltam a könyvtárak aktívabb részvételére, a tanulni szándékozók könyvtári fogadására, a pedagógusok és a könyvtárosok összefogására. Ma úgy látom, hogy a nagy tervek megelőzték a szükséges tárgyi és személyi feltételek kialakulását. Ezt követően, szemben az 1961-es cikkel, amelyet csak elvi vita követett, beszámolókat közölt a *Könyvtáros* a gyakorlati munkáról a Vas megyei építőmunkások felnőttoktatási problémáiról és tapasztalatairól (1963/10.) és a Szolnok megyei dolgozók iskoláinak könyvtári eszközökkel történő segítéséről (1963/12.). 1964-ben s 1966-ban újra és újra napirendre került a téma. (*Bögel József*: A felnőttoktatás és a könyvtárügy. 1964/7; *G. Daly Lenke*: Könyvek felhasználása a dolgozók iskolájában. 1966/8; *Iszlai Zoltán*: Könyvtári módszerek a művelődési és tanulási igény felkeltésére. 1968/8.) E cikkek jelezték, hogy a jó szándék és a feladatok megértése egy-egy lelkes, „megszállott” pedagógus vagy könyvtáros részéről nem elég ahhoz, hogy a felnőttoktatás folyamatába szervesen épüljön a közművelődési munka, s egymás hatását kölcsönösen felerősítsék.

Helyzetkép 1971-ben

A Szakszervezetek Budapesti Tanácsa és a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága 1971 szeptemberi jelentésében (A dolgozók iskoláinak helyzete és problémái a fővárosban) megállapítja: „... a 60-as évek közepén válságba került a dolgozók iskolája... a létszámok fokozatosan csökkentek”. A dolgozók általános iskoláiban Budapesten 1966-ban 2682-en fejezték be az általános iskolát, 1970-ben 1939-en. Alapismereti tanfolyamra és 5—8. osztályba 1967-ben 7708 fő, 1970-ben 4546 járt.

A fővárosban kettő kivételével minden kerületben van a dolgozók számára általános iskola, s akad olyan, ahol kettő is. Tizenegy működik önállóan, ugyanennyi tagozatként. Van közöttük önálló üzemi iskola (Csepel Vas- és Fémművek), s vannak üzemi osztályok is. Alapismereti tanfolyam, 5 és 10 hónapos esti és levelező tagozatok jelzik, milyen sokféle módját kutatják az oktatás szervezői, hogy minél többen szerezhessék meg a hiányzó alapképzettséget. Ennek ellenére a főváros 15 éven felüli lakosságának 31,6 százaléka nem végezte el az általános iskola 8 osztályát. A fizikai dolgozók körében — néhány üzemi felmérésből ismeretes — ennél lényegesen rosszabb a helyzet, sok helyen még 50 százalékuknak sincs általános iskolai végzettsége.

A jelentés hangsúlyozza a munkások képzettségének, iskolázottságának, termelési kultúrájának jelentőségét a munkásosztály vezető szerepének gyakorlásában. A dolgozók általános iskoláiban tanuló felnőttek 95 százaléka a fizikai dolgozók közül kerül ki. Ez teljes mértékben indokolja, hogy figyelmünket ide összpontosítsuk, s most csak az általános iskolák és a kerületi könyvtárak együttműködéséről szóljak. Az együttműködésnek ma jóval kedvezőbbek a feltételei, mint 1961-ben vagy 1963-ban voltak. Nem a könyvtárak felszereltségére vagy a könyvtárosok számára gondolok, bár az eltelt tíz év alatt kétségtelenül sok könyvtárban vált kedvezőbbé a helyzet. Még akkor is igaz ez, ha az új, nagy megyei könyvtárak mellett valamennyi fővárosi kerületi könyvtár szükségük tűnik.

Kedvezőbb feltételek — jó példák

Ami más ma, mint tíz évvel ezelőtt, az a *pedagógusok kezdeményezőkézsége*, s annak felismerése a legkülönbözőbb szinteken, hogy a közművelődési könyvtárakban együttműködésre kész partnereket találnak. Ebben az évben érkezett a Kertész utcai dolgozók általános iskolájából *Légrády Mártonné* levele, amelyben a Kertész utcai 22-es Szabó Ervin kerületi könyvtár segítőkézségét köszöni meg. Idézek a könyvtár erről szóló jelentéséből: „A könyvtár bemutatása után a tanárnővel közösen összeállított kérdésekből folyt a vetélkedő. (Ti. a dolgozók iskolájának tanulói részére.) A kérdések egy része a tananyaghoz kapcsolódott, másik része pedig általános ismeretekre vonatkozott. A vetélkedő kérdéseinek megválaszolása egyénileg és csoportosan történt. A győztesek könyvjutalomban részesültek. A pedagógusok segítségével a következő tanévben (1972/73) is tervezünk több osztály részére könyvtárlátogatást és vetélkedőt.”

A XIII. kerületi, Dózsa György úti önálló igazgatású dolgozók iskolájának igazgatója, *Hered Antal* megkereste a Lehel úti könyvtár vezetőjét, *Jellinek Lászlónét*, s megállapodtak a közös munkában, hogy a „tanuló emberekből” olvasó embereket neveljenek. (FSZEK Könyvtári Híradó, 1972. márc.—ápr. szám.)

A VI. kerületi Vörösmarty utcai iskola dolgozói tagozatából a 10-es könyvtárat látogatta meg három alkalommal három tanulócsoporthoz tanári vezetéssel, s kért segítséget az irodalomtörténet, a történelem tanuláshoz, valamint szépirodalmi művek kiválasztásához is.

A X. ker., Pataki úti fiúiskola esti tagozatának tanulói közül többen a kőbányai kerületi könyvtárban tett csoportos látogatások után a könyvtár rendszeres olvasóivá váltak

A IV. kerületi 28-as könyvtár jelentése a Komját utcai iskola dolgozó tanulóival kialakított új kapcsolatáról szól, melynek keretében a mai magyar irodalom kiemelkedő műveit ismertették számukra, s bemutattak ismeretterjesztő műveket is, mégpedig, tekintettel a könyvtár műszaki részlegére, elsősorban műszaki szakirodalmat. A könyvtárvezető helyes javaslata: küldjünk az iskolának tájékoztatót a könyvtár szolgáltatásairól, és ezt kapják meg a tanulók is az iskolai beiratkozáskor.

A Május 1. úti dolgozók iskolájának együttműködését a Lumumba utcai 43-as könyvtárral részletesen ismertette *Németh Magda* a Könyvtárs hasábjain (1971. 10. szám). *Daly Lenke* jóvoltából, akinek már említett, 1966-ban megjelent cikke még mindig nem általánosan elterjedt tapasztalatokat közöl arról, hogyan használták fel a könyveket, a könyvtár szolgáltatásait a debreceni dolgozók általános iskolájában, elolvashattam *Mór Péternek*, a XI., Villányi úti dolgozók iskolája akkori igazgatójának A „Tájékozódás jelenünkben” c. tantárgy oktatásában az 1968/69. tanévben szerzett tapasztalatok c. beszámolóját. (Annak idején a Karinthy Frigyes úti 6-os könyvtár vezetője *Uray Béla* is, felismerve a könyvtári gyakorlat oldaláról a kísérlet jelentőségét, támogatta azt.)

A 28 oldalas összefoglaló rendkívül izgalmas olvasmány nem pedagógusoknak is. Amikor már a bevezetőben megállapítja, hogy: „...tanítványaink nélkülözik a társadalom és a kulturális jelenségek birtokbavételének gyakorlatát...” rögtön arra gondolunk, miért nem gyakoroltatják az oktatás ideje alatt a birtokbavételt. Később megnyugvással olvassuk, hogy *Ismerkedés a mai magyar szépirodalommal* (könyvek, folyóiratok alapján) címmel 6 órás foglalkozást iktattak a tantervbe, s ugyanennyit *Ismerkedés a mai magyar népszerűsítő irodalommal* címmel. Írásából hadd idézzem a következőket:

„Az ismeretterjesztő irodalommal való foglalkozás gerincét a tájékozódó bevezető óra utáni könyvtárlátogatás alkotta. A Szabó Ervin Könyvtár kerületi központjához fordultunk, ahol szívesen nyújtottak számunkra széleskörű segítséget.

Megállapodtunk két csoport számára olyan látogatási időpontban, amikor a könyvtár a nagyközönség számára zárva volt. Megbeszéltük továbbá a látogatás programját, témáit, s miután néhány szaktárgyban a rendelkezésre álló és a népszerűsítésre alkalmasnak mondható néhány könyvet kiválasztottam, a teljes lista kiegészítését — hasonló szellemben — a könyvtárosokra bízom.

A hallgatók feladatul kaptak mind ennek az előadásnak, mind az ezt követő könyvismertetésnek a lejegyzését, majd záró foglalkozásként az ismertett könyvek lapozgatását és róluk néhány szavas feljegyzés készítését...

Az első kísérlet megmutatta, hogy a foglalkozást kölcsönzéssel kellene a jövőben zárni, aminek feltétele a könyvtárba való beiratkozás lenne. Az elhatározás tette válása lehet ugyanis e téren a célját elérő és befejező aktus...

A témával való foglalkozás azonban főképpen olyan vonatkozásban jelentett megdöbbentő tanulságot, hogy a *szaktárgyaink tanítása milyen megbocsáthatatlanul elszakad a népszerűsítő irodalom propagálásától...*

E tekintetben pedig saját *tanári szemléletünket kell revízió alá vennünk* és a tankönyv keretei közt való maradáson okvetlenül túl kell lépnünk még akkor is, ha ezt tőlünk az adott tantervek konkrétan nem követelik meg.”

A megvalósulás reményében ...

Nem „elfogult” könyvtáros, hanem hivatását a maga teljességében gyakorló pedagógus ilyen állásfoglalása, az eddig felsorolt példák, s az irányítók készsége a felnőttoktatás megújítására együttesen adták az indítékot, hogy a megvalósulás reményével megismételjem az 1961-ben leírt javaslatokat.

Az előbbire egyébként bizonyíték a Fővárosi Tanács VB művelődésügyi főosztályán ez év szeptemberében megfogalmazott *ajánlás*. (A dolgozók iskolái és a köz-művelődési intézmények együttműködési programtervezete. Budapest Főváros Tanácsa VB Művelődésügyi Főosztályának 171.285/2/1972. sz. körlevele.) Már maga az a tény, hogy nem utasítást tartalmaz a különben szabályszerű körlevél, amely valamennyi kerületi művelődésügyi osztályvezetőnek, valamennyi művelődésügyi otthon igazgatójának, valamennyi közművelődési könyvtár vezetőjének s valamennyi dolgozók általános iskolája, gimnázium, szakközépiskola igazgatójának szól, az idők változását mutatja.

A közművelődési könyvtárak tekintetében javasolt módszerek közül a *találkozás* (iskola és könyvtár) követelménye a leginkább figyelemreméltó benne. Az a tapasztalat, hogy ha ez a találkozás létrejön s rendszeressé válik, megtöltődik tartalommal is. Vitassák meg például, hogy adjanak-e a könyvtárak letétet; lehet-e használatát biztosítani az iskolában, vagy eredményesebb-e a szükséges könyveket csoportos könyvtári tagsággal kikölcsönözni a könyvtárból. A központi bibliográfiai ellátás következtében a kerületi könyvtárakban nem kell tanulmányi bibliográfiát készíteni. A Fővárosi Pedagógiai Intézettel kialakított jó kapcsolat révén meg kell találni a módját annak, hogy a bibliográfiák minden iskolába eljussanak.

A kerületi könyvtár munkatársa nyilvánvalóan nem végezhet felmérést a dolgozók általános iskoláinak osztályaiban a tanulók olvasottságáról, amiként ezt az említett körlevél ajánlja, gondolom a pedagógusok sem kívánják ezt, de a pedagógusi vizsgálat után abban minden egyes tanulóra vonatkozóan is közösen állapodhatnak meg, hogy milyen sorrendben ajánlják a könyveket. S most kívánczok ide az 1961-ben leírt javaslat rövidítve, de lényegét megőrizve:

1. Az esti és a levelező oktatás kötelező és ajánlott irodalomjegyzékét, dolgozat-témáit stb. kapják meg azok a könyvtárak, amelyekkel a felnőttoktatásban részt vevő iskolák kapcsolatot tartanak.

2. A könyvtárak olvasói nyilvántartásukban tüntessék fel azt az oktatási formát, amelyben az olvasó részt vesz, és folyamatosan rögzítsék az észrevételeket.

3. A könyvtárosoknak jó szervezéssel, jó nyilvántartással és leginkább a támogatást igénylők kiválasztásával kell előrelépniük.

A Fővárosi Tanács művelődésügyi főosztályának javaslata alapján most már reménykeltően kapcsolható össze ez a könyvtáraknak szóló feladat az iskolából érkező igényekkel, akár az „Ismerkedés a mai magyar irodalommal” témakör feldolgozójáról, akár szerzői est rendezéséről vagy vetélkedőről van szó.

És végezetül megismételhető az akkori művelődéspolitikai irányelvekből kiragadott idézet: „Büszkén tekinthetünk vissza a megtett útra: Nagyok, felemelők eddigi eredményeink. De sokkal nagyobbak a még meg nem oldott feladatok; a felemelkedés útjának hosszabb és meredekebb része még előttünk van.”

Az eddigi tapasztalatok alapján a meredek úton előrejutni csak szívós, körültekintő és folyamatos fáradozással lehet.

Dobos Piroška

A cikkben nem említett további irodalom

Intézkedési terv a fővárosi felnőttoktatásának továbbfejlesztésére a Művelődésügyi Bizottság számára. Kézirat.

Oszoli Béla: Új oktatási forma a dolgozók általános iskoláiban. = Munka, 1972. 10. sz. 34–35. l.

Pályázat

A komlói bányász szakszervezeti körzeti könyvtár pályázatot hirdet könyvtárosi állásra. Egyetemi, de legalább középfokú képesítéssel és lehetőleg több éves szakmai gyakorlattal rendelkezők jelentkezését várják. Fizetés az MM 105/961. sz. utasítás szerint, s egyszerűs garzonlakást is tudnak adni. A jelentkezéseket a könyvtár címére (Kossuth Lajos u. 115.) kell elküldeni.